mută acasă.

CESAR și TITUS T. STOIKA

K.III.
6904

BASARABIA

PĂMÂNT ROMÂNESC

CULEGERI DE DATE ȘI DOCUMENTE ISTORICE

CU PRILEJUL ANIVERSĂRII A 6 ANI DELA ALIPIREA BASARABIEI LA PATRIA-MUMĂ
27 MARTIE 1918 — 27 MARTIE 1924

Biblioteca documentară
Bacău
24.020

CHIȘINĂU
IMPRIMERIA STATULUI
1924

Simion T. Kirileanu
1924 Mai 16.
Iași. =

BASARABIA, PĂMÂNT ROMÂNESC

MOTTO: Pentru dragostea de Patrie şi pentru amintirea strămoşilor, vom fi gata să jertfim oricând şi ori-unde, un braţ care nu şovăeşte şi o inimă credincioasă.

S. Mehedinţi.

„Astăzi, sub nume de *Basarabia* — se înţelege tot teritoriul românesc alungit între Prut şi Nistru, cu picioarele scăldate în Marea Neagră şi cu fruntea umbrită la poalele Carpaţilor«.

In vechime numai partea sudică a acestei regiuni se numea Basarabia, nordul purtând un singur nume cu restul Moldovei.

Sub Petru Rareş — sultanul Soliman, cucerind de la Moldoveni acest preţios petic de pământ, stabili acolo două sangiacuri otomane: unde fusese Cetatea-Albă a Românilor se auzi numele turcesc de Ak-Kerman; iar Tighina Moldovenească deveni Bender.

Un şanţ antic, cunoscut în popor sub numele de Troian de sus, începând-se de la Prut mai jos de Fălciu şi sfârşindu-se la Nistru mai sus de Bender, despărţea Moldova proprie de această nouă provincie musulmană.

Natura Basarabiei diferă totdeauna cu desăvârşire de aceea a celorlalte ţări surori române.

In loc de majestoase păduri şi d'aurite holde, nu vezi acolo, decât monotoane deşerturi aşternute cu luciul năsipului....

In loc de posomoriţii Carpaţi — uriaşele sentinele ale Moldovei, nu vezi acolo decât pitulate şi împrăştiate grămăjoare de pământ, cari se par a fi înălţate cu mâna omu'ui, căci producerile naturei nu pot fi atât de meschine.

In loc de nenumărate ape şi râulete, vezi câte o baltă sărată, câte un pârâu efemer ce nu-l vei mai găsi mâne, sorbit de arşiţa soarelui...« [1])

[1]) *Bogdan P. Hajdeu; Ion Vodă-cel-Cumplit*, 1894.

K.III.
6904

* * *

„Primile începuturi ale țărișoarei românești—Basarabia—rămân în întuneric până la *Herodot* [1]). Istoricul grec spune că *Schiții* forțați de *Masageți*, trec din Asia în Europa pe la *630 înainte de Christos* și năvălesc asupra *Chimerienilor* cari erau așezați de-alungul malului nordic al Mării-Negre și ucigându-i ocupă teritoriul dela Don până la Dunăre, așezându-se deci și în Basarabia de Sud.

Schiții sunt atacați de armatele persane, cari în frunte cu *Dariu Histaspe*—năvălesc în Basarabia pe la 508—515 a. Chr. și odată cu Perșii, ajung aci și Elenii, căci un mare număr se înrolase în armata lui Dariu. Aceștia recunoscură importanța țărei udată de Marea-Neagră. Herodot a găsit pe acești Greci locuind în Basarabia. El pomenește pe *Tiriții* — de origină elenă — cari locuiau lângă gura Tirasului cu așazăminte bine întocmite, și de orașul *Tiras* sau *Ofiuza* la gura Nistrului.

Schiții, dispărând în luptele cu Sarmații—apar în locul lor, în actuala Basarabie: *Geții* și *Dacii* veniți din Tracia și Mesia.

Geții au avut lupte cu Alexadru Macedon și au fost bătuți.

Sub Boerebista, Geții, învinș pe Sarmați—își lărgesc stăpânirea până la Dnipru și distrug orașul Olvia depe Bug, ocupând Ofiuza. Murind Boerebista, Geții decad în luptele cu Romanii.

Sub August—Basarabia—a devenit o parte integrantă a Imperiului Roman și a fost alipită la Moesia inferioară, împreună cu Tiras.

In muzeul societății de istorie și arheologie din Odesa se găsește o piatră de marmoră în dimensiuni înalte de un cot și jumătate, lată de un cot și un sfert, găsită pe malul Nistrului lângă Ak-kerman; pe care se află inscripția din timpul consulatului lui *Mucian* și *Fabian*, în anul 145.

S'au făcut multe descoperiri arheologice, și cercetări în această direcție de către arheologul rus *Murzakevici* și s'au găsit mereu în Basarabia rămășițe arheologice romane.

Ele sunt mărturie că valea întreagă dela Dunăre și până la Nistru — pe timpul domniei romane, a fost ocupată de cetățeni romani.

In secolul III, după Christos—apar *Goții* în Basarabia, și se amestecă cu Dacii. In secolul IV, sub *Ermanaric*—Goții se întind dela Taurida și Marea Neagră până la Marea Baltică«. Cantemir [2]) în

[1]) *Herodot* s'a născut în anul întâi al Olimpiadei pe le 484 a. Chr.
[2]) *D. Cantemir.* Descrierea Moldovei.

opera sa monumentală scrie că Goții au avut în Basarabia mai multe orașe, pe unde azi s'ar afla: *Lăpușna*, *Orhei*, *Telinești*.

„Romanii au construit cetăți vestite pe atunci: *Sf Ciril* lângă C.-Albă; *Egista* și *Almirna*, apoi *Smorens* unde s'au construit mai târziu *Ismail* Țăranii români numesc Ismailul: *Smil*, cuvânt ce poate deriva dela Smorens. Lângă satul istoric *Cartal* a existat o mare cetate Romană: *Epolium*, ce se mai vede și azi. In dreptul Isaccei—există un vad peste Dunăre — peste care a trecut armata lui Dariu Istaspe.

Pe la 375, năvălesc în Basarabia—*Hunii*—sfărâmă pe Goți și îi împing pe teritoriul Imp. roman.

Basarabia devine patrimoniul unei noui monarhii create de Atila.

După 454, Basarabia devine din nou bulevardul prin care trec barbarii în mișcarea lor din Asia.

Pe timpul lui Iustinian (545), devine patrimoniul Anților.

Pe la 566 — asupra Anților năvălesc: *Longobarzii*, *Avarii*, *Bulgarii* și *Maghiarii* — până ce cei din urmă s'au strămutat în Panonia și apoi *Pecinegii* și *Cumanii*.

In secolul XII, Basarabia—după moartea lui Iaroslav, primește invazia migrațiunilor mongolice ce începu a se îndrepta spre Europa în frunte cu *Cumanii*, cari s'au așezat și rămas în Basarabia până ce s'au mutat în Ungaria.

In scurt timp, întreg teritoriul dela Volga până la Don, dela Don până la Taurida, Ociacof, Bug și Nistru devine o întinsă pustietate acoperită de Mongoli.

Mongolii cuceresc pe toți slavii din răsărit: Principii Kievului și ai Moscvei se supun lor și Țarii Moscvei deveniră curteni plecați ai Hanilor.

Cu puhoiul mongol se pune capăt invaziilor pornite din Asia. Indată ce valea Dunărei s'a curățit de nomazi — *puternica viță a neamului traco-roman, coboară din plaiurile Carpaților și ocupă pământul s'rămoșesc.*

Din acest moment istoria Basarabiei e strâns legată de istoria Moldovei și a Valahiei.

Dimitre Cantemir, în „Descrierea Moldovei“, când enumară județele Moldovei, spune că Moldova-de-Sus se compune din: *Hotin*, Dorohoi, *Hârlău*, *Cernăuți*, Suceava, Neamțu și Bacău, iar Moldova-de-Jos se compune din județele: Iași, Cârligătura, Roman, Vasiui,

Tutova, Tecuci, Putna, Covurlui, Fălciu, *Lopușna*, *Orhei* și *Soroca*, iar mai apoi, *Bugeac*, *Akkerman*, *Chilia* și *Ismail*.

Situată prin poziția sa la marginea lumei civilizate,—soarta Basarabiei a fost de a primi cea dintâiu toate loviturile furtunei — dezlănțuite contra lumei civilizate de lumea barbară ce s'a așezat încetul cu încetul în văile Rusiei, dincolo de Nistru« [1]).

»Potopul Asiei a vrut să înghită lumea« zice Bălcescu, în »Cântarea României«—și »Românii i-au pus stavilă«.

»Avangarda acelor Români [2]) care au stăvilit în curgere de secoli puhoiul popoarelor barbare, au fost Românii din Basarabia, sentinela neadormită a lumei civilizate, care au stat cu ochii țintiți spre pustietățile stepelor de dincolo de Nistru, unde se învârteau hordele Slavilor și Mongolilor. Românii din ținuturile Hotinului, Sorocei și Orheiului, au păzit hotarul Moldovei.

Căci, aci: între Prut și Nistru, între Cetatea Hotin și Cetatea-Albă, la Tighina, la Lepniți, Chilia, lângă Cahul, Lăpușna, Soroca, Varnița și așa mai departe, s'au desfășurat luptele cele mai crâncene între Moldoveni și Turci, Tătari, Cazaci și Poloni.

Pământul Basarabiei e îmbibat de sânge românesc.

Petru Vodă Mușat lărgise hotarul Moldovei spre miază-noapte până la apele Nistrului și a cuprins în ele Cetatea Hotinului. Clădită și ea prin hărnicie românească, ea fu apărată de ai noștri. Rămase în urma urmașilor săi datoria de a muta stâlpii cu bouri dealungul hotarului spre miază-zi până la limanul Nistrului și la Mare.

Fiul și urmașul lui Petru, Roman Vodă, fundatorul orașului Roman, isbuti să împingă bourii în Sud până la Mare și să se intituleze cu mândrie: *»Mare de sine stătător, Domn al Țării Moldovei dela Munți până la țărmul mării«*.

Alexandru-cel-Bun este întregitorul hotarelor basarabene. El cuprinse Vadul dela Tighina, pe unde ducea drumul cel mare de negoț, care lega Suceava, Capitala Moldovei, cu Caffa Genovezilor din Crimeea, numit »drumul tătăresc«. El cuceri Cetatea-Albă și Chilia, după lupte anevoioase și de lungă durată.

Cu Mircea, domnul Munteniei, căzu Alexandru-cel-Bun la învoială, statorind ca hotar Milcovul, care cade în Putna, pentru ca împreună să se reverse în Siret și apoi în Mare.

---

[1]) *Zamfir Arbore*, »Basarabia în sec. al XIX-lea«.

[2]) *B. P. Hajdeu*, Strat și substrat.

Domnitorul Moldovei, făcu şi o bună organizaţie lăuntrică. Intre altele, întocmi pârcălăbii la Lăpuşna, Orhei şi Soroca, spre a servi de pavăză împotriva Tătarilor.

»Dintre toţi voevozii, Ştefan-cel-Mare se poate socoti ca cel mai aprig apărător al Basarabiei. Din pricina frământărilor lăuntrice perduse Hotinul şi Chilia, pe care mai apoi le recuceri, ridicând şi cetăţile Orheiului şi Sorocei.

El a colonizat pustiurile basarabene cu cete de viteji şi voinici, dela care coboară mazâlii şi răzăşii hotineni, soroceni şi orheieni de azi [1]).

Pentru apărarea cetăţilor basarabene, pe cari el le socotea ca fiind toată Moldova, el a încrucişat armele cu Ungurii la Baia, cu Muntenii la Râmnic, cu Turcii la Podul Inalt şi Războeni.

Pentru redobândirea cetăţilor basarabene, el, eroul creştinătăţii, călcându-şi pe inimă şi-a plecat genunchiul înaitea Craiului leşesc la *Colomeea*. El a început cu organizarea unui nou front de apărare contra raialelor turceşti din sudul Basarabiei, aşezând pârcălabi la *Ciubărciulata*, fapte măreţe care trebue să constitue pen-

[1]) O dovadă de ce dragoste îi lega pe aceşti eroi de Voevodul lor e cântecul acesta popular:

Voevodul nostru ne-a trimes răvaş
Că Ţara păgânul ne-a călcat trufaş:
»Sabia şi opincile şi drumul la Iaşi!«

Mazil sau răzeş, hotnog sau arcaş—
Când Vodă te chiamă ai putea să-l laşi?;
»Sabia şi opincile şi drumul la Iaşi!«

Vitele-mi vor paşte slobode 'n imaş,
Slobod o să are mândru-mi fecioraş;
»Sabia şi opincele şi drumul la Iaşi!«

Să dai soţioară un miel sau un caş
Să mă pomenească popa Belciunaşi
»Sabia şi opincile şi drumul la Iaşi!«

Versurile acestea, scrie Tudor Ispravă în ziarul »Dreptatea« din Chişinău anul III, No. 866, datorite lui Cezar Stoika, după o zicală Orheiană, conţin în factura lor simplă toată jalea şi obida ce au avut de îndurat dealungul vremurilor moldovenii basarabeni şi dorul lor fierbinte de libertate.

Vezi parcă mândra călărime de rezeşi şi mazili, luptându-se îndârjită şi nedomolită împotriva tuturor seminţiilor păroase şi urâte de cari a fost hăituit pământul sfânt al Basarabiei, din zorii veacurilor pământeni,—şi-ţi aminteşti fără voe slovele Voevodului Cantemir: »Cu toţi aceştia (ungurii, leşii, turcii, tătarii«), au avut moldovenii multe valuri în vremea când îşi apărau ei slobozenia lor«...

tru toți Românii și, în deosebi pentru Basarabia, titlul de adâncă veneraţie şi sinceră recunoştinţă pentru amintirea celui mai mare şi mai glorios domn al Moldovei.

Mai bine ca oricui, se potriveşte lui, cuvintele cronicarului Miron Costin, care zice: *„El era un om deplin, cap întreg, fire adâncă, cât poți zice că nasc și în Moldova oameni!...“*

»Numele Marelui Ştefan—Domnul Moldovei—e scris cu litere de aur în istoria Basarabiei şi zadarnic Batiuşcoff, Nakko şi alți istorici ruşi, au încercat de a-l şterge de pe zidurile Cetăţei-Albe, Tighinei, Sorocei, Hotinului, Chiliei, etc. El a stăpânit Basarabia ce se numeşte azi *Bugeac* cu un cuvânt el a întins hotarele Moldovei în toate părţile [1])

Căci dela Ştefan-cel-Mare, şi până la Dimitrie Cantemir, Moldova, împreună cu partea sa integrantă *Basarabia*, în tot timpul evenimentelor istorice a fost osândită de a se afla între ciocan şi nicovală.

In faţa puterei vestite a Turcilor, se opunea puterea Rusiei care se consolida pe zi ce trecea.

E cunoscut istoriei politica vicleană a Rusiei faţă de creştini, încă depe vremea domniei lui Ştefan. Când Turcii luară, dela Ştefan-cel-Mare, Cetatea-Albă şi Chilia, regele Poloniei Casimir IV, roagă pe Ivan al III-lea, Ducele Moscului, să dea ajutor lui Ştefan contra musulmanilor. Deşi Ion al III-lea era înrudit cu Ştefan-cel-Mare, căci fiul mare lui Kneaz al Moscvei, ţinea în căsătorie pe Elena, fiica marelui domn al Moldovei, totuşi el refuză a-i da ajutor,—căci urmărea vrajba între domnul Moldovei cu Ducele Litvaniei, Alexandru, şi nici de cum pentru a ajuta la împăcarea principilor creştini.

La 1574, Ion Vodă-cel-Cumplit, în lupta cu Turcii dată lângă Cahul—e ucis mişeleşte.

La 1594, Basarabia e prădată de Cazaci. Sub Hatmanul *Nalivaico* arde Chilia şi Tighina şi ţinând jafurile lanţ, ajung până la Suceava, unde bat pe *Aron Vodă*.

La 1616, Hotinul e ocupat de Poloni; în lupte la 1620, Turcii sfărâmând pe Poloni devin stăpâni peste Hotin.

La 1632, Cazacii din nou pradă sudul Basarabiei; la 1652 Vasile Lupu se apără aprig contra Turcilor.

Turcii ameninţând Rusia – la 1696, pentru prima dată Rusia deschide luptă făţişă Turcilor. Petru I cucereşte Iosovul şi alte cetăţi turceşti situate pe Dnipru. Impins în luptă cu Imperiul otoman—

[1]) *D. Cantemir*, Istoria Imperiului Otoman.

de Suedezi—Petru-cel-Mare se vede în curând nevoit după învingerea lui Carol al XII la Pultava să strămute teatrul de războiu la Prut.

Când armata rusească a ajuns la Iaşi, Petru-cel-Mare dădu o masă în cinstea lui Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei. Cronicarul Nicolae Costin scrie:... *„au făcut masă mare şi Petru Împăratul de au cinstit pe Dumitraşcu-Vodă şi pre toţi boerii ţării, şi acolo s'au iscălit boerii de au primit Domn veşnic* pe Dumitraşcu-Vodă şi pe semenţia lui“...

Iar în tratatul de alianţă semnat de Petru-cel-Mare şi subscris de boerii Moldovei, era:

„Ţara Moldovei cu Nistrul să-i fie hotarul, şi Bugeacul şi cu toate cetăţile tot a Moldovei să fie“...

Invins de Turci, Petru-cel-Mare, a fost silit să le restitue *Azovul* şi să distrugă până în temelie oraşele zidite de el şi să'şi retragă hotarele până la Kiev.

Odată cu Petru, părăseşte Moldova şi Dimitrie Cantemir, împreună cu mai mulţi boeri şi slugi.

La 1734, *Minich*, cucereşte *Ociacofu*l şi se apropie de Nistru, bate pe Turci la *Stavuceni* lângă Hotin şi ocupând Hotinul îngădue Impărătesei Ana să fie proclamată Impărăteasa Moldovei. Dar Dumnezeu vede năpasta ce a căzut pe capul moldovenilor, şi încheindu-se pacea între Austriaci şi Turci, Ruşii venetici *sunt din nou nevoiţi a remite înapoi cetăţile luate şi a se retrage de unde au venit.* Cu toate acestea hotarele Rusiei s'au apropiat de noi, şi stepele dintre Bug şi Donet, au trecut dela Tătari spre Rusia.

La 1774, încheindu-se pacea dela *Cuciuc-Cainardji*—li s'au refuzat Ruşilor de a li se da Ociacof, întreaga Moldovă şi Muntenie, ceeace doreau ei şi în loc de aceste două ţări li s'a dat o bucată din Polonia. Imperiul Austriac—profitând de ocazie ocupă Bucovina care la 1777 a fost recunoscută de Turcia ca provincie Austriacă.

La 1787, începându-se al doilea războiu între Imperiul Rus şi Poartă,—Impărăteasa Ecaterina II-a dă comanda armatei favoritului său *Potiomkin*—care cu ajutorul cazacilor Zaporojeni cuceresc *Ociacofu*l.

Ruşii ocupă Principatele Dunărene. Iar consecinţele acestui războiu *a fost întinderea* Rusiei până la Nistru, adică până la hotarele Moldovei.

In 1806, al treilea războiu s'a încins între Ruşi şi Turci. Generalul *Michelsohn* ocupă Basarabia—o pradă şi o jefueşte până la

Iași; în acelaș timp generalul *Essen* ocupă Hotinul, generalul *Meyendorf* ia Benderul, iar principele *Dolgoruchii* trece la Galați și Bârlad.

Turcii, înspăimântați de succesele ruse, voesc pacea, dar Impăratul Alexandru I, cere categoric cedarea întreagei Moldove și a Munteniei până la Dunăre.

Imediat după aceea, armata rusă ocupă Basarabia și ambele Principate, rămânând în mâna Turcilor numai cetățile Ismail, Brăila și Giurgiu.

La 1807, se închee pacea dela *Tilsit*. Și armatele de ocupație rusă și otomană au fost datoare să părăsească atât Moldova cât și Valachia. La 1809, se deschide un nou congres la Iași, unde Impăratul Alexandru cere morțiș Moldova și Muntenia. Ostilitățile încep din nou și odată terminate la 1812.—Turcia cedă Rusiei, Basarabia.

Dela 1812 până la *tratatul din Paris*, 1856, Prutul a devenit hotarul Moldovei dinspre Imperiul Rus. Coaliția puterilor mari europene la Sevastopole obligă Rusia să cedeze Moldovei partea de jos a Basarabiei.

»Cesiunea Basarabiei a produs adâncă mâhnire în rândurile Moldovenilor. Și aceasta cu atâta mai mult, cu cât cesiunea s'a făcut de către Poartă, fără ca țara să fi fost întrebată cât de puțin.. Raialele dela Hotin, Tighina, Cetatea-Albă, Chilia, Ismail și Reni, precum și olatul tătăresc al Bugeacului, se găsiau sub nemijlocita stăpânire a Porții, care putea dispune de ele după cum voia.

Dar din teritoriul cedat Rusiei făceau parte și ținuturile Greceni, Codru, Lăpușna, Orheiu, Soroca și partea de dincolo de Prut din ținuturile Iași și Cârligătura, care toate făcea parte întregitoare din pământul Moldovei. Ocârmuirea lor era în seama Domnului și a divanului din Iași. Poarta nu era deci, în drept să cedeze aceste regiuni unei puteri străine, fără ca Domnul și boerii să nu fi fost ascultați. Așa hotărau vechile capitulațiuni cu Poarta care nu fuseseră abrogate niciodată.

Dar din nenorocire pentru țară și pentru neamul nostru, acest neam muncitor, harnic și răbdător, pe timpul ocupațiunii rusești, Moldova nici n'avea Domn, fiind că liberatorii pravos avnici alungaseră din scaun pe Scarlat-Vodă-Calimach și încredințară cârmuirea Moldovei lui *Kutussov*. Indată însă ce oștirile rusești se retraseră peste Prut, veni *Scarlat-Vodă-Kalimach* de'și reocupă tronul. Și atunci boerii, întruniți în divan, se grăbiră să *ridice protestul lor patriotic contra împuținării patriei*.

In 26 Octomvrie 1812, ei prezentară Domnului un protest contra răşluirii Moldovii nenorocite, ce în curs de 6 ani fusese »*călcată de oştiri nesfârşite rosieneştii*«, pentru îngrijirea cărora bieţii Moldoveni »*au slujit, au muncit cu mânile şi cu dobitoacele, cu păgubirea din toate părţile*«. Iar drept răsplată pentru aceste mari şi nepreţuite jertfe, Ruşii desrobitori, au rupt din pământul Moldovei regiunile cele mai mănoase şi mai bine cultivate, într'un cuvânt »*tot trupul şi inima ţării*«, »izvorul vitelor«, »Chelerul ţării, »ogoarele de grâu şi orz, pe când partea rămasă Moldovei era mai mult păpuşoişte».

Membrii obştestei adunări a Moldovei, aveau deci motive destul de vajnice de a se tângui»: că din întregimea Moldovei lipsesc acum şase ţinuturi, adică cel mai mare ţinut ce se numeşte *Orheiul* sau *Lăpuşna*, cel al doilea după dânsul al *Sorocei*, al treilea *Hotărniceni*, al patrulea *Codrul*, al cincilea *Grecenii*, iar al şaselea ţinutul Iaşi, cea mai multă parte, căci acea rămasă se socoteşte întru nimic, afară de ţinutul Hotinului şi afară de olatul Bugeacului, care, deşi s'au deslipit dela o vreme din trupul Moldovei, dar tot întru aceeaş stăpânire aflându-se, a prea puternicii împărăţii, era îndemnarea şi adăpostirea pământenilor, şi înlesnirea vieţuirilor şi întru a hranei îndestulare şi a vitelor păşune. Iară într'acest chip, toată partea aceia, socotindu-se până la Prut, poate fi mai mult decât jumătate din ţară«. Pentru aceste motive, ei cereau restabilirea vechilor hotare, »*precum dela moşii şi strămoşii lor au apucat întregimea Moldovei, aşa să rămână şi de acum înainte*«.

Domnul primi cu adâncă amărăciune plângerea boerilor, o trimise la Poartă şi stărui ca ea să ajungă la cunoştinţa sultanului. Dară ce putea isprăvi el faţă de două împărăţii aşa de puternice, una pravoslavnică şi alta păgână, dar ambele deopotrivă de lacome şi disprepuitoare a drepturilor celor mici şi slabi? « [1])

[1]) Concepţia moldovenilor politică se vede din cântecul:

Prutul ista ne desparte
Prutul ista n'are moarte,
Dar ne-om pune noi cândva
Şi cu gura l-om seca.

Sila pentru limba oficială rusă impusă, o adevereşte cântecul:

Maica s'a luat prin ţară
Să ne strângă grămăjoară,
Să ne deie 'n Bălţi la şcoală,
(Mai bine-am muri de boală)
Muscăleşte să 'nvăţăm,
Şi la oaste să intrăm.
Muscăleşte-om învăţa,
Când eu limba mi-oiu uita,
Când o creşte grâu 'n tindă
Şi-o ajunge spicu 'n grindă,
Când o creşte grâu 'n casă
Şi-o ajunge pân' la masă.
(Basarabia, *D. Vasiliu*, Bacău).

»Ceea ce s'a legat la Bucureşti nu se mai putea desface şi Prutul rămase râu blestemat şi despărţitor de neam! »Cu toate acestea — ne spune Manolache Drăghici — locuitorii moldoveni, multă vreme au ţinut pacea încheiată la Bucureşti ca nestatornică, aşteptând dintr'o zi într'alta, înapoierea pământului luat de către Ruşi şi întregimea hotarului ţării, precum au fost mai dinainte, dar s'au amăgit în ideile ce hrănia«.

Mitropolitul Veniamin, preşedintele divanului domnesc, nu era de loc mulţumit numai cu această jalbă cu caracter platonic, ci el îndemna pe boeri ca, aducându-şi aminte de patriotica resistenţă a lui Grigore-Vodă-Ghica când cu răpirea Bucovinei, să profite de conjectura politică priincioasă, creată prin campania lui Bonaparte, şi să aducă cazul Basarabiei înaintea Congresului din Viena. Spre acest scop, el adună pe boeri şi le comunică un proect de protestare, pe care spătarul *Cazimir* se oferi să'l prezinte puterilor întrunite în congres la Viena, pentru aşezarea păcii şi să'l susţină în numele ţării ciuntite. Dară majoritatea boerilor, preocupaţi de alte interese mai imediate, se adresă Domnului, care se feri de a face cauză comună cu ei, temându-se să nu supere pe Ruşi, cari, după tratatele din urmă, erau »protectorii« principatelor. Faţă de aceste argumente, boerii se închinară, zicând: »Cum va fi voia Măriei Tale«.

Veniamin rămase deci în minoritate cu părerea sa şi, părăsind divanul, ar fi murmurat plin de indignare următoarele cuvinte, cari fac cinste memoriei sale: »*Pentru Bucovina, Ghica-Vodă şi-a pierdut viaţa şi noi pentru Basarabia nu facem nici măcar un protest*«.

De altfel, rapoartele agenţiei austriace din Iaşi din acea vreme, arată că vestea despre cesiunea Basarabiei a produs mare consternare la boerii cu sentimente bune pentru Patria lor. Ei îşi dedeau seama de marea nenorocire ce venise asupra ţării lor, întrucât atât populaţiunea Capitalei, cât şi a celorlalte judeţe, era legată, în ceeace priveşte viaţa economică şi comercială, cu bogăţiile de dincolo de Prut. Ei blestemau pe acei ce aduseseră această catastrofă asupra Moldovei şi se mângâiau cu nădejdea că pierderea Basarabiei va fi numai vremelnică. Şi fericitele evenimente din zilele noastre, au arătat că ei aveau în privinţa aceasta deplină dreptate«.

Ceeace nu îndrăzniră să facă Moldovenii, încercă *Ion-Vodă-Caragea*, prin reprezentantul său din Viena, *Frederic Gentz*. In înţelegere cu Poarta, Caragea stărui pe lângă Gentz ca să determine pe *Metternich* de a aduce înaintea Congresului chestiunea

retrocedării Basarabiei. Şi în adevăr, împuternicitul domnului muntean, vorbi cancelarului austriac în chestiunea aceasta, dar fără nici un rezultat. Gentz comunică domnului că: »Principele Metternich este pe deplin convins că orice încercare de a face pe Rusia a retroceda Porţii teritoriul pe care dânsa l'a smuls în ultimul războiu, ar fi azi fără scop şi ţintă«. Astfel rămase răpirea Basarabiei definitiv pecetluită. Catastrofa lui Napoleon în Rusia, făcu imposibilă revizuirea nenorocitului tratat de pace dela Bucureşti. Vulturul Uralului îşi înfipse adânc ghiarele blestemate în trupul sângerând al Moldovei şi nu mai putea fi înduplecat de a slobozi prada dela Prut. Ceeace nu se putea evita, trebuia să se întâmple cu toate urmările fatale. Moldovenii de dincolo de Prut trebuiră să-şi iee rămas bun dela fraţii lor din Moldova şi să treacă sub cnutul rusesc.

»*Sosind ziua fatală* — zice un martor contemporan, Manolachi Drăghici — *a expirării convenţiei după tratat, ce trebuia, fiecare să trăiască unde era să rămână desăvârşit, ceasurile acele au fost de plângeri un timp de neuitat; pentru că poporul cu cârdul, ca turmele de oi, încinsese toată marginea Prutului dela un capăt la altul, mergând şi venind de prin sate şi de prin târguri săptămâni încheiate, cu luarea de ziua bună dela părinţi, dela fraţi şi dela rudenii, cu care crescuse şi vieţuise împreună până în vremea aceia, când se despărţiau unii de alţii pentru totdeauna*«[1]).

La 1878, călcând peste cuvântul de onoare al Impăratului Alexandru II. care s'a legat trecând Prutul cu armatele sale de a garanta integritatea teritoriului României, a cerut dela Congresul din Berlin, înapoerea Basarabiei dela sud. Congresul European, a cedat stăruinţelor Rusiei, şi în schimbul pământului luat, a alipit la România partea din teritoriul Ţării Româneşti de sub Mircea-cel-Mare: Dobrogea«.

»Pentru ca să dovedim drepturile istorice asupra Basarabiei ne vom servi de însuşi citaţiunile diferiţilor istorici, literaţi şi oameni de stat ruşi.

1. *P. P. Semenoff-Tian-Chansky*, vice-preşedintele Societăţii Imperiale ruse de geografie, în voluminoasa şi savanta sa lucrare asupra Rusiei intitulată:

»*Descripţia geografică complectă a Patriei noastre*«; *Rusia*

[1]) *I. Nistor*, Istoricul Basarabiei.

nouă, (meridională) și Crimeia, Vol. XIV, Petersburg, 1910, scrie la pag. 148 cele ce urmează:

»La sfârșitul secolului XIV, Valahia devine vasala Turciei, și la 1511, după o lungă împotrivire, Moldova de asemenea cade sub stăpânirea Turcească. Însă cele două principate au izbutit să păstreze organizația lor politică, voevozii lor naționali și religia lor. Atârnarea lor de Turcia nu se arată decât prin plătirea unui tribut«.

2. In cartea sa asupra »*Provinciilor Române, Valahia, Moldova, Bucovina, Transilvania, Basarabia*«, marele istoric *Ubicini* scrie la pagina 4:

»România Rusească este formată din provincia Basarabiei, care. făcea de-o-potrivă parte din Moldova, și care prin trădarea lui Dumitru Moruzi o dădu Rușilor în 1812«.

3) In »*Memoriile Comitetului Statisticei Basarabiei*« redijate de jurisconsultul rus bine cunoscut *A. N. Egunoff*, (vol. III, Chișinău, *1868*, găsim la pagina 34, afirmația însăși a dreptului istoric românesc în Basarabia:

»Până la anexarea sa la Imperiul Rus în 1812, Basarabia era supusă aceluiași regim de guvernământ ca și Moldova din care ea făcea parte integrantă. Prin urmare, nici istoria, nici documentele istorice asupra Basarabiei, nu poate să păşească fără să vorbească de Moldova. Astfel este imposibil să vorbești de administrația Basarabiei până la anexarea la Rusia, fără să vorbești de Divanul Moldovei, căruia îi era supusă Basarabia. *In Basarabia nu exista proprietate care să nu aibă documente date de către Divanul Moldovei.*

Chiar până în zilele noastre, în procesele cari se predau în Basarabia, se invocau de numeroși apărători hotărârile Divanului ca fiind confirmate de către voevozii Moldoveni și erau date de voevozi sub formă de hrisoave, și potrivit articolului 1606 din vol. X, al legilor civile ruse nu puteau să fie anulate de către tribunalele noastre, ci își păstrau astfel toată valoarea și toată tăria«.

4) Cea mai bună probă că Basarabia n'a fost niciodată țară turcească, ci din contră o țară curat românească, reese din faptul incontestabil că guvernul rus, anexând această provincie a fost obligat să i păstreze vechea organizație moldovenească, atât administrativă cât și judecătorească, precum și vechile legiuiri moldovene: *Donici, Armenopol* și *Alex. Mavrocordat.*

Despre aceste legiuiri vorbeşte Ukazul Imperial din 23 Iulie 1812, (Cap. III, pag. 1) şi pomeneşte de el şi profesorul *L. A. Casso*; *A. N. Egunoff*, *O. I. Pergament*, etc.

* * *

In ceeace priveşte *dreptul etnic*, nimeni nu contestă faptul că Basarabia în momentul anexării la Rusia (1812) era locuită aproape în întregime de Români. Pentru a nu lăsa să plutească nici o umbră de îndoială asupra caracterului *curat* românesc al Basarabiei la începutul sec. XIX, vom cita pe:

1) *Xavier Hommair de Helu*, inginer de mine, membru al mai multor societăţi savante şi Cavaler al Ordinului Sf. Vladimir, în lucrarea sa cunoscută *„Stepele Mării Caspice, Caucazul Crimeia şi Rusia Meridională*, (Paris 1845) încununată cu marele premiu al societăţii Regale de geografie din Franţa, vol. II, pagina 588, spune:

«La luarea în posesiune de către Rusia a Basarabiei, Nogaii au renunţat complect asupra vechilor lor stăpâniri, *şi nu rămase în Basarabia decât populaţia moldovenească creştină, de religiune greco-orientală*.

2) Cunoscutul istoric francez *Alfred Rambaud*, în lucrarea sa *„Istoria Rusiei“*, (Ed. VI, Paris 1914), scrie la pag. 562:

La Bucureşti s'a întrunit un congres în 1812.
Rusia renunţă la *Moldova* şi *Valahia, dar păstră Basarabia; ţară românească“*.

3) In 1827, există deja în Basarabia câte va colonii străine, dar cât de puţin statornice erau aceste populaţii venetice, reese clar din raportul oficial al guvernatorului Rus *Timkovsky*, care scria în 1827 superiorului său Contele *Pahlen*—guvernatorul general al Odesei, următoarele:

„Provincia Basarabiei se compune din două categorii de locuitori: Moldovenii autohtoni şi vagabonzii cari au fost introduşi în diferite rânduri de guvernul nostru (rus) şi a căror moralitate nu s'a schimbat“.

Acelaş lucru îl comunică şi istoricul rus *A. Nacco*, în studiul *„Organizaţia civilă a provinciei Basarabiei“* 1812—1928, pag. 110. Odesa 1900.

4) In anul 1837 în lucrarea sa »*Călătoria Mareşalului Duce de Raguza în Rusia Meridională*« vol. I, Paris, 1837, pag. 142, ne dă aceste lămuriri.

»In Basarabia învecinată cu Moldova şi care nu e despărţită de cât prin Prut, este aproape complect locuită *de Valahi de origină română*. E de observat că Valahia, Moldova şi Basarabia au rămas ca o oază latină, în mijlocul a o mulţime de popoare slave, cari timp de mai multe secole nu încetară să năvălească în răsăritul Europei«.

5) Scriitorii ruşi: *A. Zasciuk, P. P. Soroca, P. Cruşevan, P. Batuşckoff, N. Lascov, A. Afanasieff-Tchiujbinsky,* atestă în operile lor. »Că moldovenii formează partea principală a norodului ce se ridică mai mult de trei sferturi din populaţie.

6) Marele publicist rus *L. Tikhomiroff*, în lucrarea sa »*Rusia politică şi socială*« (Paris 1882, pag. 41) scrie:

„ Mergând spre Sud, găsim un mic teritoriu megieşit cu România care nu are nimic rusesc, el *a fost răpit de Ţar din ambiţie*«.

In sfârşit celebrul general şi fostul ministru de războiu rus *Kuropatkin* scrie în lucrararea sa »*Problemele Armatei Ruse*«. (Petersburg, 1910), următoarele:

„Poporul român din Basarabia anexată, trăeşte încă şi azi (1910) deosebit în afară de populaţia rusă. Incontestabil că dacă principatele (Moldova şi Valahia) au fost anexate de Rusia la începutul secolului XIX, populaţia lor a devenit nu numai străină, dar chiar vrăjmaşă poporului rus, şi atunci în loc de a avea o singură Polonie, *noi vom avea pentru slăbirea Rusiei două Polonii* (pag. 338).

In viitor, fie prin înţelegeri pacifice, fie în urma unui războiu, unirea poporului român este inevitabilă. De altfel, ei au o literatură proprie, bogată, prin care îşi arată aceastăamărăciune«[1]).

[1]) Ura pentru cei desţelenîţi reese dintr'un cântec de dragoste:

Drag mi-a fost drumu 'ntra coace
Şi n'am pentru cine-l face.
Puiculiţa, ce-am iubit,
Zice că m'am muscălit,
Şi-mi vorbeşte duşmăneşte,
De pe mal când mă priveşte,
Şi-mi tot zice: fugi, departe,
Că de mine tu n'ai parte.

Când erai Român curat,
Sufletul meu ţi-l-am dat,
Dar de când te-ai căzăcit,
Eşti ca dracul de urât.
Prutu-i mare şi nu pot,
Pân la ea să-l trec în 'not.
Prutul vine ca un smeu,
Când sosesc pe malul său.

Din statistica oficială rusă. reese după *A. Zisciuk* în lucrarea sa: »*Materiale pentru geografia și statistica Rusiei*« (Petersburg 1862), elementul român este socotit cam 75% (pag. 151 și 450).

Același lucru îl scrie și *L. A. Casso*, ministru de interne, în lucrarea sa: »*Rusia la Dunăre*« (Moscova, 1913), afirmând că

„E suprinzător cum în Anuarul Rusiei din 1910, nu se pomenește despre naționalitatea moldovenească, cu toate că ea formează mai mult de jumătate din populația totală a Basarabiei".

* * *

In virtutea *principiului de autodeterminare*, proclamat de marea revoluție rusă, precum și de președintele Americei *Wilson*, populația Basarabeană, prin glasul organelor administrative politice, profesionale, etc., a exprimat, în diferite rânduri, dorința neclintită de a se uni cu Patria-Mumă.

Insă proclamarea Unirei cu România nu putea să fie decât prin votul adunării naționale care reprezenta întreaga Basarabie, toate clasele sociale și toate naționalitățile cari o locuiau.

Și »*Sfatul Țării*« — organul suprem al Basarabiei, a facut-o. El a proclamat întâi unirea cu condițiuni, apoi fără.

Iată prima hotărîre a *Sfatului Țării*, luată la 27 Martie 1918:

»*In numele poporului Basarabean*, **Sfatul Țării**, *declară :*

Că Republica democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea-Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani, din trupul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric, și dreptului de neam, pe baza principiului ca naroadele singure să-și hotărască soarta lor de azi înainte și pentru totdeauna, se unește cu Mama sa România«.

După soluționarea chestiei agrare care era principala condiție a Unirei din 27 Martie 1918, *Sfatul Țării*, renunță la toate condițiile stipulate prin actul sus menționat.

Iată moțiunea adoptată de *Sfatul Țării*, la 27 Noemvrie st. v. 1918

»După realipirea la Patria Mumă a Bucovinei, Transilvaniei, Banatului și Ținuturilor ungurești, locuite de

români, între Dunăre şi Tisa — *Sfatul Ţării* declară: Că Basarabia renunţă la condiţiile unirei stipulate de către actul din 27 Martie 1918, fiind convinsă că în România tuturor Românilor — regimul pur democratic e asigurat în viitor.

Sfatul Ţării, în ajunul farmaţiunei Constituante Române, ai cărei membri au fost aleşi prin vot universal, rezolvând chestia agrară, pentru a satisface nevoile populaţiei, declară că anulează toate condiţiunile conţinute în actul Unirei din 27 Martie şi primeşte *Unirea fără condiţiuni* a Basarabiei cu Patria-Mumă: România«

In fine, voinţa poporului basarabean, de a fi reunit la România, s'a exprimat ultima oară în alegerile din Noemvrie 1919, în Adunarea Constituantă a României-Mari. Alegerile au fost făcute în mod liber, lucru recunoscut în mod solemn de către reprezentanţii minorităţilor ai Camerei ca şi ai Senatului, pe baza votului universal, egal, direct şi secret.

Din alegerile acestea reese că, în faţa urnei s'au prezentat 72,8% din totalul electorilor înscrişi, adică o zdrobitoare majoritate a populaţiei basarabene.

Aceste alegeri, *preţuesc mai mult decât cel mai bun plebiscit* şi au demonstrat până la evidenţă că alipirea populaţiei basarabene la România s'a făcut din voinţa ei nezdruncinată. *Din 90* de deputaţi aleşi în Cameră, *78* au fost români şi *12* reprezentanţi ai minorităţilor naţionale«.

* * *

»După ce am dovedit în mod istoric dela cele mai îndepărtate timpuri, drepturile noastre asupra Basarabiei, după ce am arătat părerile însuşi ale marilor somităţi intelectuale ruse, asupra chestiunei etnografice, după ce am reamintit ultimele evenimente cari sunt vii în mintea tutulor, cum Basarabia, lăsată în prada devastărei armatelor în dezordine bolşevice, a socotit să-şi determine prin voinţă de soartă, aşa după cum au făcut şi alte provincii ca : Ukraina, Finlanda, Polonia, etc., mai rămâne să vedem pe ce s'ar putea întemeia dragostea Basarabenilor pentru Rusia, aşa după cum pre-

tind pan-ruşii, că în cazul când, prin absurd, un guvern român ar admite un plebiscit, i-ar prefera pe dânşii.

Dar aceşti patrioţi pan-ruşi uită să lămurească o chestiune: cui ar urma să se alipească? Rusiei ţariste sau celei bolşevice? Dar regimul sovietelor este moştenitorul legal al ţarismului? *Sau nişte aventurieri politici, cari au uzurpat tronul Romanowilor, pentru ca să introducă în locul vechei autocraţii, sprijinită de o oligarhie, tirania ignoranţei şi a inconsequenţei.*

Care ar fi motivul ca Basarabia, care a gemut timp de 106 ani, sub cnutul ţarist, să tânjească de dorul Rusiei?

Pentru că i-a închis toate şcolile moldoveneşti, făcând imposibil progresul cultural în massa poporului Basarabean?

Pentru că i-a rusificat bisericile împiedicând poporul român, să se roage lui Dumnezeu în limba natală? (Arhiepiscopul *Paul Lebedoff*, *Serafim*, *Ciciogov*, etc.).

Pentru că au alungat limba poporului băştinaş din toate dregătoriile Ţării (administraţie, justiţie, etc.)?

Pentru că au închis imprimeria naţională moldovenească, fondată în 1813 de către mitropolitul *Gabriel Bănulescu*, numai pentru motivul că se tipăreau aci cărţi româneşti?

Pentru că era oprit inetelectualilor moldoveni să ocupe funcţiuni publice în Basarabia, şi erau trimişi în Polonia, Ukraina, Caucaz şi aiurea?

Pentru că au expatriat pe ţăranii moldoveni prin Manciuria şi Caucaz, înşelaţi de agenţii Ministerului de Interne şi îndemnaţi să părăsească Basarabia, unde au murit din cauza mizeriei şi a climei, din ordinul Ţarului?

Pentru că au adus în Basarabia, în mijlocul nenorociţilor de ţărani, tot felul de naţionalităţi străine, pentru colonizare, dându-le diferite privilegii?

Pentru că au exilat, aci în Basarabia, toţi răi făcătorii din vechiul imperiu rusesc?

Dar pentru Rusia bolşevică, care ar fi motivul ca Basarabia să i se alipească?

Cine ar prefera unui regim constituţional pe aceşti oameni lipsiţi de scrupul şi de ideal, cari au batjocorit religia, familia şi toate aşezămintele sociale, cari urmăresc anarhia, în întreaga lume?

Care cetăţean cinstit, cu stare şi muncitor, ar vrea să renunţe la dragostea familiei, la demnitatea omenească, la avutul agonisit

şi la înălţarea Patriei sale, şi să se alipească de dragul acestor tovarăşi bolşevici, cari reamintesc poporului basarabean pe Tătari şi Turci?

Cine poate fi împotriva revenirei Basarabiei sub aripa protectoare a Patriei,—Mume, decât câtiva boeri renegaţi, precum sunt Krupensky, Purişchievici, Cristi, Ţiganco, etc., cari, ne ştiind limba şi pierzând privilegiile, nu urmăresc decât interesele personale?«[1])

„E drept, că înainte de alipire, tineretul basarabean a fost cuprins de mişcarea socialistă. *Dar, orice agitaţie la un popor supus, ori pentru ce idei ar porni, duce neapărat, pe nesimţite, la rana cea adevărată şi la durerea cea mare.* Aşa s'a întâmplat şi cu Basarabia. Deci, ceiace a liberat-o, n'a fost această sgomotoasă imitare superficială a socialismului străin, ci adânca desvoltare organică, care a eşit la vremea sa şi în faţă, şi tinde a-l înlocui cu totul« [2]).

CONCLUZIE:

Cu toate greutăţile vremelnice prin cari trece Patria, ce se străduesţe să apropie pe fraţii crescuţi în diferite culturi şi mentalităţi—Românii vor birui având moştenire: Inteligenţa şi cuminţenia străbunilor săi Romani, iubirea de libertăţi şi vitejia Dacă.

Credinţa creştină i-au făcut ospitalieri şi umanitari faţă de toţi străinii ce trăesc de secole între ei. Lăcaşurile sfinte şi Monumentele sunt o dovadă de recunoştinţă ce o au faţă de Divinitate şi Eroii lor naţionali.

Inţelepciunea poporului răsare din proverbe; originalitatea artei lui din cântece, costume şi poezie.

Secretul unirii noastre, să-l caute neştiutorul în massa noastră omogenă etnică de aceiaşi structură şi limbă; în puterea naţiunei de eliminare şi asimilare; în bucuriile şi suferinţele îndurate în trecut; în organizarea noastră militară, precum şi în încrederea în Rege şi Dinastie ce ne-a condus la împlinirea Idealului.

[1]) *I. Pelivan*, »Drepturile Românilor asupra Basarabiei« 1920, (Paris).
[2]) *N. Iorga*, »Continuitatea spiritului românesc în Basarbia«.

TRANSNISTRIENI

După constituirea Statului național dintre Tisa, Nistru, Dunăre și Mare, au rămas în afară de granițele României-Mari, trei grupuri puternice de Români: *Românii din Serbia*, în număr de cel puțin 300 mii suflete, locuind în mare parte în valea Timocului, despărțiți de massa mare românească numai prin apa Dunării, *Aromânii*, răspândiți prin toate statele Peninsulei Balcanice, numărul lor variind între limitele cele mai extreme, dar însumând la un loc aproximativ un milion de suflete, și *Moldovenii de peste Nistru*, al căror număr se urcă la 5—600.000 suflete, locuind în masse compacte dealungul Nistrului în foastele gubernii ale Podoliei și Chersonului.

In afară de aceste grupuri puternice se află răspândite în guberniile Orel și Ecaterinoslav, în Crimeea și Caucaz, insule mai mici de populație românească. Adăugând la aceste și mica insulă istro-română (Rumerii) în număr de 3.000 suflete, am fi încheiat cu numărul fracțiunilor de populație românească trăitoare în afară de granițele Statului unitar român.

In vremile de început ale poporului nostru, în epoca năvălirilor barbare, zona de răspândire a neamului nostru era mult mai mare. Coborându-se din Carpați și găsind locurile pustii, Românii trecură și înaintară până la Bug și Don și dacă nu intervenia năvala altor barbari, ca să-i oprească, ar fi continuat să înainteze în pustiurile din acele părți, pierzându-se în haosul de popoare. Această mișcare de migrațiune se manifestă și în altă direcție. Strâmtorați în locuințele lor de popoarele năvălitoare, Românii, păstori trec Carpații și se întind în Galiția, Silezia și Moravia. Numeroase numiri topografice, obiceiuri, tradiții păstrează până azi amintirea acestor frânturi ale neamului nostru pierdut în massa slavă.

Războiul îngrozitor, prin care am trecut a avut pentru noi printre multele rele ce le-am simțit și marele avantaj al cunoașterii de aproape a neamului nostru atât de răspândit. Până și cele mai uitate fracțiuni, despre cari știau ceva doar câțiva specialiști, au fost descoperite și cunoscute. S'ar putea chiar spune că cataclismul acesta i-a scăpat dela pierzare sigură, căci, deși nu vor fi incorporați în România-Mare, conștiința lor de neam a fost trezită și

legăturile înfiripate vor continua în folosul acestor fracțiuni, cari vor primi raze puternice de lumină dela puternicul soare al culturii naționale.

Marea importanță a acestei cunoștințe zace în deosebi în faptul că nu s'au cunoscut numai cărturarii, învățații, la masa vre-unui congres, ci grosul poporului s'a văzut pus deodată în fața unor lucruri absolut necunoscute. Țăranul din Ardeal, Banat și Bucovina, cel din Oltenia și Dobrogea, s'a odihnit în casa primitoare a țăranului din județul Tiraspolului și a putut să-și povestească jalea și amarul în dulcea limbă strămoșească, iar cel de peste Nistru și Basarabeanul s'a simțit ca la el acasă în satele bucovinene și ardelene. Acest fapt are o importanță deosebită pentru legăturile viitoare dintre părțile întregului neam. Deodată s'au ridicat ca dintr'o mare, în care s'au scufundat înainte de veacuri, părți întregi de pământ și patrimoniul nostru strămoșesc s'a mărit. La hotarele patriei noastre vor străjui de azi înainte păzitori din neamul nostru, conștienți că'și împlinesc o datorie de frați.

Bazându-se pe principiile de libertate națională și autodeterminare, proclamate ca baza alcătuirii viitoarelor state, aceste fracțiuni trezite la o viață nouă caută să'și salveze interesele lor de neam. Neputând intra în cadrele României Mari—Transnistrienii și Românii din Serbia sunt despărțiți prin puternice granițe naturale. Aromânii sunt izolați—ei caută a'și asigura naționalitatea prin o largă autonomie culturală sau prin alcătuirea de state, în unire cu alte popoare.

Mișcarea a pornit dela Românii din Serbia, cari conduși de profesorul dr. *Atanasie Popovici*, fiu de preot din Serbia, unul din puținii intelectuali români deacolo, au alcătuit un memoriu încă în toamna trecută. Se pare că această mișcare a avut puțin răsunet din pricina stării de robie, în care se află Românii din Serbia. *La Paris ei sunt obiectul de compensație pentru Banat.*

Aromânii au pornit mai târziu; ei sunt însă grupul cel mai puternic, au o cultură veche și un trecut glorios și se crede, cu toate greutățile ce le întâmpină, că într'un fel sau altul își vor asigura existența națională. Ei sunt cea mai interesantă, dar și cea mai nenorocită ramură a neamului românesc.

Și iată-i acuma și pe Transnistrieni, despre cari multă lume românească nu știa nimica până'n zilele războiului. Așezați de-a lungul Nistrului în guberniile Chersonului și Camenitz-Podolsc, acești Moldoveni, cum se numesc până azi, nu sunt decât o continuare a

satelor basarabene. Ei şi-au păstrat în întregime limba şi obiceiurile moldoveneşti.

Cântecele populare, datinele, moravurile, au rămas neschimbate până'n ziua de azi. Centre puternice sunt în jurul oraşelor *Dubasari*, *Tiraspol* etc. Mişcarea de redeşteptare a pornit deodată cu cea a Basarabenilor. Moldovenii de peste Nistru, luptând alături de Basarabeni, s'au întors acasă cu conştiinţa naţională trează şi au luptat umăr la umăr cu Basarabenii pentru revendicările acestora. Cu ocazia proclamării autonomiei, în Octomvrie 1917, soldatul *Toma Jalbă* a rostit un mişcător discurs, ceràud încorporarea Moldovenilor de peste Nistru la Basarabia. La sfârşitul discursului, a spus cam aceste cuvinte: »Iar, fraţilor, dacă ne veţi uita, noi vom abate matca Nistrului, numai să fim cu toţi la un loc«. Mai târziu ei au organizat un congres la Tiraspol, unde şi-au arătat dorinţele, cari culminau *în autonomie culturală*, în cererea de şcoli şi biserici naţionale. In tot timpul prefacerilor radicale din Basarabia, ei au întreţinut cele mai strânse legături cu fraţii lor deadreapta Nistrului. Am avut fericirea să am la *Cursurile Pedagogice* din vara anului trecut, ce s'au ţinut la Chişinău, şi un grup de 20 de învăţătoare şi învăţători din judeţul Tiraspolului, cu care ocazie am putut să-i cunosc mai deaproape. Nu m'a mirat atâta seriozitatea lor, dorul lor de muncă, atitudinea lor disciplinată, cât conştiinţa lor clară despre neamul nostru, dragostea lor profundă pentru limba naţională şi produsele ei, pentru istoria neamului, pentru tot ce constitue patrimoniul nostru naţional. Şi pe când mulţi din cei 550 de învăţători basarabeni, cari frecventau cursurile, veniseră sub ameninţarea pierderii posturilor şi le urmau numai constrânşi, Transnistrienii veniseră din îndemn propriu şi riscând să aibă serioase desagramente.

Intorşi acasă, ei au luptat cu cele mai mari greutăţi, le-au învins şi au deschis o serie de vr'o 30 de şcoli moldoveneşti, în deosebi în satele din judeţul Tiraspolului. Şi iacă aşa slova românească e cunoscută acuma şi dincolo de malurile Nistrului, altă dată o apă străină, iar azi adăpostind pe amândouă malurile, pe întindere mare, elementele aceluiaşi popor. Noi, Bucovinenii, dintre cari unii am avut fericirea să punem în mână, unora din ei, cartea românească cu literă latină şi să le deschidem depărtările adânci ale istoriei neamului, le urăm izbândă deplină în lupta sfântă ce au început-o [1]).

---

[1]) *G. Tofan*, „Glasul Bucovinei“, 1920.

ADAOS:

Găsim că e o pioasă datorie să menționăm, cel puțin în ordine alfabetică, pe cei mai însemnați scriitori de dincoace și de dincolo de Prut, precum și de aiurea, ce s'au ocupat de Basarabia:

Z. Arbore, T. Arghezi, N. Alexandri, I. Anestin.

† Gav. Bănulescu, † P. Batiușcov, † V. Bușilă, † I. Buzescu, I. Brătianu, V. Bârcă, I. Buzdugan, St. Berechet, V. Brăescu.

† Antioh Cantemir, † D. Cantemir, † P. Berendei Cucinsky, † P. Semenov, † Tiron Cansky, † M. Cogălniceanu, † Gr. Crățulescu, † I. Cheltuială, † P. Cruşevan, † V. Crăsescu, Dr. C. Cazacu, St. Ciobanu, N. D.Cocea, Sergie Cujbă, Otilia Cazimir.

† Al. Donici, C. Bogdan-Duică, N. Dunăreanu, Leon Donici, Andrei Dumitrescu, C. Dumitrescu.

† A. N. Egunov, Vesp. Erbiceanu.

St. Frățiman, M. Fudulu.

† I. Tolstoi Grossu, † I. Galin, † Gr. Gredescu, P. Gore, Onisifor Ghibu, Arhiep. Gurie Grossu, C. Georgescu Vrancea, Gh. Gheorghiu.

† Xavier Hommaire de Hell, † Al. Hajdeu, † B. P. Hajdeu, Pan. Halipa, T. Hotnog.

N. Iorga, I. Inculeț, Th. Inculeț, C. Ignătescu.

† I. Kuropatkin, † N. Lascov.

† Petru Movilă, † N. K Moghileansky, † I Murzukevici, † I. Manega, † D. Moruzzi, † C. Murafa, † Al. Mateevici, Liviu Marian, Raul Mircescu.

† Iosif Naniescu, I. Nistor, V. C. Nicolau.

† D. Onciu, Gh. Obreja

† Al. Pușkin, † O. I. Pergament, † A. Petrino, I. Peretz, T. Pamfil, I. Pelivan, Cesar Petrescu, V. Păun.

† Alf. Rabaud, N. Romănaș.

† P. Af. Sinjbinsky, † I. Stadnițky. † C. Stamati, † P. P. Soroca, † I.Sârbu, C. Stere, M. Sadoveanu, I. Simionescu, P. Seicaru, Cesar Stoika, † Const. Stoika, Titus Stoika.

† Gr. Tocilescu, Gr. Tauşan, Nuși Tulliu, G.Tofan, Al.Terziman.

C. Urlățeanu.

† I. Venelin, Olga Vrabie, D. Vasiliu Bacău.

† A. D. Xenopol.

Chișinău.